

Гнатюк О.В.,

кандидат психологічних наук,

провідний науковий співробітник

Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України

м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Розширення освітнього простору та трансформація усіх сфер життєдіяльності суспільства вимагають від підростаючого покоління уміння розумно орієнтуватися у швидкоплинному потоці інформації та ефективно здобувати нові знання. Тому сьогодні пріоритетним завданням усіх типів навчальних закладів є активізація учнів у системі навчання як суб'єктів учіння та збереження належної результативності останнього. У зв'язку з цим зростає інтерес дослідників до психологічних чинників ефективності навчальної діяльності школярів, зокрема до проблеми діагностики мотивації молодших школярів до навчання в умовах інформаційного суспільства.

В умовах інформаційного суспільства відбуваються кардинальні зміни в різних сферах життєдіяльності людини, зокрема в освіті, тому суспільство висуває нові вимоги до розвитку особистості, зокрема до мотиваційної сфери. Пріоритетні напрямки розвитку освіти визначено в нормативно-правових документах: Законі України «Про освіту», Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), Національній Доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Законі України «Про загальну середню освіту», національній програмі «Діти України», Державному стандарті початкової загальної освіти (2018 р.) та інших. Головні державні нормативні документи спрямовані на виховання всебічно розвиненої, активної, творчої та гармонійної особистості. А це, в свою чергу, потребує вдосконалення існуючих і розробку

нових педагогічних систем та психологічних підходів до розвитку школярів, що вимагає нових психолого-педагогічних досліджень.

У Державному стандарті початкової загальної освіти передбачено розвиток у школярів активного пізнавального ставлення до дійсності, створення умов для усвідомлення себе суб'єктом учіння, формування вчитися.

Дослідження психологічних аспектів виникнення, розвитку та формування позитивних мотивів учіння є одним з важливих завдань сучасної психолого-педагогічної науки. В даному контексті особливого значення набуває вивчення змістових та динамічних особливостей мотиваційної сфери дитини молодшого шкільного віку. На цьому етапі онтогенезу утворюється структура мотивів учіння, відбувається їх взаємне підпорядкування, визначаються провідні, домінуючі спонуки навчальної діяльності. Знання закономірностей становлення і функціонування мотивів учіння дає змогу створити оптимальну систему психолого-педагогічних впливів, що сприятимуть формуванню адекватних даній діяльності мотивів та запобігають виникненню “мотиваційного вакууму” наприкінці молодшого шкільного віку.

Отже, на сучасному етапі пріоритетними завданнями навчальних закладів освіти мають бути не лише формування в учнів загальнонавчальних умінь і навичок, але й забезпечення розвитку пізнавальних інтересів, творчої активності, критичного мислення, подальшого становлення й всебічного розвитку школярів. У зв'язку з цим зростає зацікавленість науковців до психолого-педагогічних чинників ефективності навчального процесу. Вдосконалення навчально-виховного процесу стосується насамперед мотиваційного компонента учіння школярів.

Мотивація навчання молодших школярів – одна з головних умов реалізації навчально-виховного процесу. Вона відіграє важливу роль у становленні особистості, адже без неї неможлива ефективна учбова діяльність та розвиток здатності і потреби до самовдосконалення, саморозвитку, самоосвіти. Вона не тільки сприяє розвитку інтелекту, але і є рушійною силою удосконалення особистості в цілому.

Ефективність учбової діяльності безпосередньо залежить від мотивів, які спонукають учня до активності і визначають її спрямованість. Будучи невід'ємним компонентом учіння, мотивація чинить вплив як на перебіг, так і на ефективність діяльності школярів.

Як свідчить практика, якщо в учня відсутній потяг до знань і він не проявляє інтелектуальної активності, то похвалитися хорошими результатами своєї учбової діяльності він не зможе. У школі можна створити оптимальні умови для навчання, придбати необхідні технічні сучасні засоби навчання, навчальний матеріал викладатиме висококваліфікований досвідчений учитель, але все це не забезпечить належної успішності, якщо в учня не сформована учбова мотивація. До неї входить низка спонукань, які постійно змінюються і вступають у нові взаємовідносини (потреби і сенс учіння для учня, його мотиви, цілі, інтереси, емоції тощо). Її утворюють спонукальні стимули, якими є потреби, інтереси, переконання, ціннісні орієнтації, ідеали та ін. В учбовій діяльності школяра вона виконує спонукальну, організуючу і смислоутворюючу функції. Особливо важливою є остання функція, оскільки у мотиваційній сфері особистості вона визначає суб'єктивну і об'єктивну значущість учіння і надає йому особистісного смислу.

Питання мотивації учіння є предметом досліджень, які ведуться здебільшого у двох напрямках. Перший – це праці, які безпосередньо стосуються мотивів учіння учнів різного шкільного віку; загальної структури мотиваційної сфери; динаміки розвитку мотивів у різних вікових групах, а також способів формування повноцінних мотиваційних комплексів під впливом різноманітних факторів.

Другий – це дослідження з проблем розвитку активності школярів у навчанні, позитивних і негативних мотиваційних факторів учбової діяльності.

Так, мотиви учіння (за Л. Божович) – це спонуки, що характеризують особистість школяра, її основну спрямованість, яка виховується упродовж його життя як сім'єю, так і самою школою. Вони залежать від тих конкретних

суспільних умов, в яких розвивається дитина, від того виховання, яке вона отримує [2].

Як зазначає М. Алексєєва, мотиви учбової активності школярів як свідомо здійснюваної діяльності є надзвичайно різноманітними. Вони є наслідком психологічної переробки дитиною тих впливів, які надходять від сім'ї, школи, громадських установ і зумовлюються усвідомлюваним чи недостатньо усвідомлюваним ставленням до них залежно від вікових та індивідуальних особливостей дитини. Тому класифікація мотивів є одним із найскладніших і, в той же час, дискусійних питань педагогічної психології [1].

Мотиви учіння, як і мотиви взагалі, класифікують за різними підставами. За ступенем значимості для особистості – провідні (домінуючі), смислоутворюючі та мотиви-стимули (О. Леонтєв); залежно від спонукальної сили – “мотиви, що розуміються” (“знані”) та “реально діючі” (О. Леонтєв); за рівнем усвідомлення – адекватно чи неадекватно усвідомлені, свідомо замасковані, неусвідомлені (А. Маркова); за емоційним забарвленням модальності – позитивні та негативні (П. Якобсон) та ін.

Вибираючи різні ознаки для класифікації, психологи (О. Леонтєв, Л. Божович, А. Маркова та ін.) виокремлюють різні мотиви, які лежать в основі учбової діяльності. Так, О. Леонтєв мотиви учбової діяльності за рівнем їх усвідомлення учнями поділяє на “знані”, тобто усвідомлювані, і реально діючі. На його думку, учень знає, чому треба вчитися, але це ще може не спонукати його до учіння. Лише при певних умовах “знані” мотиви можуть стати реально діючими. Наприклад, школяр не поспішає виконувати уроки, хоча знає, що це його обов'язок. Він розуміє, що коли не виконає домашніх завдань, то може на уроці отримати незадовільну оцінку, викликати осуд учителя і засмутити батьків. Але всього цього часто буває недостатньо, щоб змусити себе готувати уроки. Такий “знаний” мотив є психологічно недієвим. Якщо ж батько заявляє учневі, що той не вийде гуляти, доки не вивчить уроки, то така вимога подіє одразу, і учень приступить до роботи. Мотив “одержати можливість погуляти” стає реально діючим [4].

Психологами доведено, що мотиви учбової діяльності дітей змінюються з віком і залежать від тих зрушень, які відбуваються у внутрішній структурі особистості, а також від зовнішніх обставин їх життєдіяльності.

Успіх будь-якої діяльності залежить не лише від здібностей і знань, а й від мотивації, тобто від прагнень самостверджуватися, досягати високих результатів. Адже чим вищий рівень мотивації, чим більше чинників спонукають дитину до діяльності, тим більших результатів вона може досягти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева М.І. Мотиви навчання учнів: Посіб. для вчителів. – К. : Рад. шк., 1974. – 120 с.
2. Божович Л.И. Проблема развития мотивационной сферы ребенка // Изучение мотивации детей и подростков. – М.: Педагогика, 1972. – 352с.
3. Канюк С.С. Психологія мотивації: Навчальний посібник. – К.: Либідь, 2002 – С. 238-248.
4. Леонтьев А.Н. Потребности, мотивы и эмоции. Конспект лекций. – М., 1971. – 180 с.
5. Маркова А.К. Матисс Т.А., Орлов А.Б. Формирование мотивации учения: Пособие для учителя. – М.: Просвещение, 1990. – 212 с.
6. Маркова А.К., Орлов А.Б., Фридман Л.М. Мотивация учения и ее воспитание у школьников // Науч.-исслед. ин-т общей и педагогической психологии АПН СССР. – М.: Педагогика, 1983. – С. 4-43.
7. Матюхина М.В. Мотивация учения младших школьников. – М.: Просвещение, 1984. – 198 с.
8. Матюхина М.В. Особенности мотивации учения младших школьников // Вопросы психологии. – № 1. – 1985. – С. 43-49.
9. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. 2-е изд. – М., 1976. – 415 с.
10. Якобсон П.М. Психологические проблемы мотивации поведения человека. – М.: Просвещение, 1969. – 317 с.